

Nr 38.

Ankom till riksdagens kansli den 17 maj 1924 kl. 11 f. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om förslag till bestämmelser rörande fastighetsfideikommissens upphävande eller fideikommissjordens tillgodogörande för egnahemsbildningen.

Första lagutskottet har till behandling förehåft fyra inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen dels nr 99 i första kammaren av herr *Lindhagen m. fl.* och nr 180 i andra kammaren av herr *Johansson* i Uppmälby *m. fl.*, dels ock nr 130 i första kammaren av herr *Carl Gustaf Ekman m. fl.* och nr 280 i andra kammaren av herr *Hamilton m. fl.*

I de av herr *Lindhagen m. fl.* och herr *Johansson* i Uppmälby *m. fl.* väckta motionerna, vilka äro likalydande, har yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt för riksdagen framlägga förslag till lag om upphävande av fideikommissrätt till fast egendom.

Såsom motivering till sitt yrkande hava dessa motionärer åberopat vad som i ämnet anförts uti samtidigt avlämnade, likalydande motioner, nr 87 i första kammaren och nr 168 i andra kammaren; och tillåter sig jämväl utskottet härutinnan hänvisa till sistnämnda motioner.

I den av herr *Carl Gustaf Ekman m. fl.* väckta motionen och i den därmed likalydande, av herr *Hamilton m. fl.* väckta motionen har yrkats, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att förslag skyndsammast måtte framläggas för riksdagen i fråga om fideikommissjordens tillgodogörande för egnahemsbildningen eventuellt utan fideikommissinstitutionens samtidiga upphörande, därest ett förslag därom skulle fördröja frågans framläggande.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för sistnämnda yrkande, får utskottet hänvisa till motionerna.

Såsom fideikommiss plägar man beteckna det särskilda slag av testamente, varigenom testamentsgivaren förordnar, huru för all framtid eller längre tid framåt skall förfaras med hans egendom eller viss del därav, i det han stadgar, att egendomen skall innehavas av flera testamentstagare efter varandra i viss bestämd ordning. I följd härav har detta institut kunnat begagnas och även sedan äldre tid kommit till användning, då någon velat i omtanke om — såsom det heter i 1686 års testamentsstadga — »sin familjs heder och conservation» tillförsäkra medlemmar av viss släkt rätten att besitta viss, vanligen fast, egen-

Fideikommiss enligt svensk rätt.

dom. På detta sätt hava familjefideikommissen uppstått. Släktbegreppet ligger sålunda till grund för dessa stiftelser, och under den tid, då feudala grundsatser och sedvänjor gjorde sig gällande samt släkten såsom sådan var en faktor av stor politisk och social betydelse, hava familjefideikommiss i fast egendom först och företrädesvis uppkommit.

1686 års testamentsstadga omtalar institutionen såsom något redan känt och lämnar i sin 5 § närmare bestämmelser om densamma. I 1734 års lag omnämnes den icke uttryckligen, utan säger denna lag endast i 16 kap. 1 § ärvdabalken, att »vill någon, man eller kvinna, göra testamente, have våld göra det . . . med eller utan villkor».

På grund av denna bestämmelse, som dock näppeligen kan anses innefatta ett uttryckligt fastslående av enskildes rätt att upprätta dylika för all framtid gällande stiftelser, ansågos emellertid fideikommissförordnanden beträffande fast såväl som lös egendom fortfarande vara tillåtliga.

Bestämmelsen i 16 kap. 1 § ärvdabalken har, såvitt den avser fast egendom, sedermera i väsentlig mån ändrats genom förordningen den 27 april 1810, varigenom till lagrummet fogades ett tillägg av innehåll, att den, som bortgiver fast egendom, icke äger makt om villkoren för dess förvaltning sträcka förordnandet längre än till förste emottagarens och dess makas livstid eller om äganderätten vidare än till utnämmande av testaments- eller gåvotagarens nästa efterträdare, uti vilken sistnämndes hand fastigheten ikläder sig egenskap av arvejord, varmed i allt efter allmän lag förhålles. Ej heller må i andra avhandlingar och kontrakter om fast egendom sådana villkor inflyta, varigenom förvaltnings- och äganderätten för en framtid vidare inskränkes än nu är sagt; dock gäller angående städja och arrende vad därom särskilt är stadgat.

Dessutom bereddes möjlighet att åstadkomma förändring av en bestående fideikommissstiftelse genom förordningen den 3 april 1810. I denna bestämdes, bland annat, att i de fall, då någon innehavare av fideikommissegendom kunde komma i behov att därå emot inteckning göra lån eller för egendomen anse förmånligt att få göra utbyte av till fideikommisset hörande jord eller ock finna sig föranlåten att söka hävandet av vissa uti fideikommissstiftelser innehavaren föreskrivna villkor, ansökningar i dessa eller andra dylika ämnen om fideikommissers rätta mening och bästa tillämpning och som icke rörde frågor, vilka mellan fideikommissarier och medarvingar kunde yppas och enligt allmänna rättegångsordningen måste behandlas, borde hos Kungl. Maj:t i underdånighet anmälas, på det att Kungl. Maj:t med dess högsta domstol, i likhet med annan förklaring över allmänna lagar och författningar, måtte därvid, efter sig företeende omständigheter, kunna förfara. Högsta domstolens befattning med ifrågavarande ärenden har numera övergått på regeringsrätten. Genom de sålunda meddelade bestämmelserna tillerkändes Kungl. Maj:t befogenhet att i viss mån rubba grunderna för en bestående fideikommissstiftelse. Inteckning i fideikommissegendom har därefter i enlighet med av Kungl. Maj:t lämnat medgivande ägt rum i en mångfald fall och medges även, då stiftelseurkunden innehåller uttryckligt förbud mot inteckning. Sådan inteckning kan leda och har även lett till, att den intecknade egendomen exekutivt försålts och härigenom

upphört att vara fideikommiss. Likaså har Kungl. Maj:t med stöd av denna förordning medgivit försäljning av fideikommissegendom mot villkor, att fideikommissgenskapen överflyttades på köpeskillingen eller å fastighet eller annan egendom, som för densamma förvärvades.

Vid prövningen av ansökningar om tillstånd att försälja fideikommissjord har en ledande synpunkt varit, att sådant tillstånd ej borde meddelas, med mindre fideikommissstiftelsen såsom sådan kunde anses hava behov och förmån av försäljningen. Såsom villkor för försäljningen har i enlighet härmed regelbundet uppställts, att vederlaget skulle vara tillräckligt och att det skulle bevaras på ett för kommande fideikommissarier betryggande sätt. Vid sidan av dessa av hänsyn till fideikommissstiftelsen betingade villkor hava i senare tider även pläгат uppställas villkor, vilka avse att vid dispositionen av fideikommissjorden tillgodose sociala och nationalekonomiska hänsyn. I syfte att i största möjliga mån främja bildandet av självständiga jordbruk och egna hem har man sålunda pläгат fordra, att en rationell plan till styckande av jorden skall vara fogad vid ansökningen och att jordens brukare framför andra skola tillerkännas rätt till jordförvärv. För vinnande av utredning rörande den ur nationalekonomisk synpunkt lämpligaste användningen av jorden har vidare under de senaste åren yttrande från lantbruksstyrelsen pläгат infordras. Härvid har det understundom befunnits lämpligt, att viss jordareal, särskilt inom egendomens centrala delar, bibehölles odelad för bildande av en mönstergård av större dimensioner.

Till upplysning angående den omfattning, i vilken fideikommiss i fast egendom förekomma i vårt land, lämnas följande uppgifter, därvid i övrigt hänvisas till de statistiska utredningar, som återfinnas i jordkommissionens betänkande del II.

Fideikommissens omfattning.

Antalet fideikommiss i jordbruksfastighet uppgick år 1919 till 124, varav 123 innehade åkerjord. År 1910 däremot funnos 155 fideikommiss i jordbruksfastighet, vadan således antalet dylika fideikommiss under tiden 1910—1919 minskats med 31.

Jordbruksfideikommissens sammanlagda areal utgjorde år 1919 431,103 har. Åkerarealen belöpte sig till omkring 131,000 har eller 3.5 % av rikets åkerjord. Antalet brukningsdelar uppgick till 7,233, varav 173 med en åkerareal om sammanlagt 18,778 har brukades av fideikommissarierna själva. De övriga brukningsdelarna eller 7,060 med en sammanlagd åkerareal av 112,512 har brukades av arrendatorer.

Fast egendom av fideikommissnatur i städerna ägde år 1910 ett taxeringsvärde av 7,079,200 kronor. Taxeringsvärdet å samtliga fastighetsfideikommiss uppgick år 1918 till 166,000,000 kronor.

Frågan om fideikommissinstitutionens avskaffande eller begränsning har vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens prövning. En fullständig historik rörande frågans riksdagsbehandling återfinnes i jordkommissionens betänkande del VI (Statens offentliga utredningar 1923: 40) sid. 377 ff., vartill utskottet får hänvisa. Här må i denna del endast följande anmärkas.

Tidigare förslag till fideikommissens avskaffande eller begränsning.

Bland de motioner, som väckts i ämnet, kan man, stort sett, urskilja två

huvudtyper. Vissa motioner hava direkt gått ut på fideikommissinstitutionens avskaffande. Andra åter hava fullföljt ett mera begränsat syfte, i det de varit inriktade på att genom fastighetsfideikommissens förvandling till penningfideikommiss befria jorden från de band, som fideikommissnaturen innebär. Understundom har man därvid endast tagit sikte på lantfastigheter av fideikommissnatur.

Vid två tillfällen, nämligen år 1909 och år 1914, har riksdagen i anledning av väckta motioner hos Kungl. Maj:t gjort framställningar i fideikommissfrågan.

1909 års
riksdags-
skrivelse
nr 47.

I skrivelse den 16 mars 1909, nr 47, anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till lagbestämmelser, på vilka villkor lantfastighet, som utgjorde fideikommiss, måtte kunna av innehavaren helt eller delvis säljas mot det att köpeskillingen i stället sattes såsom fideikommiss.

I motiveringen till denna framställning anförde riksdagen följande:

»Vid innevarande års riksdag har enskild motionär gjort framställning om utarbetande av lagbestämmelser i fråga om rätt att förändra fideikommiss i fast egendom till penningfideikommiss.

När man i senare tid strävat efter att upphäva eller förändra bestående fideikommissstiftelser i fast egendom och frågan härom vid olika tillfällen vunnit anslutning inom riksdagen, torde anledningarna därtill hava varit en alltmer utbredd uppfattning om den ifrågavarande institutionens bristande överensstämmelse med vår tids tänkesätt och sociala uppfattning samt den i sammanhang härmed stående känslan av det orättvisa i en sådan arvsfördelning som den, vilken i allmänhet måst enligt fideikommissstiftelseurkunderna följas. I ej mindre grad torde hava varit bestämmande det nationalekonomiskt berättigade och alltmer behjärtade kravet på fideikommissjordens befriande från därå vilande fideikommissband i syfte att bättre utnyttja dess avkastningsmöjligheter samt bereda utkomst och boningsplatser för ett flertal samhällsmedlemmar. För den nu väckta frågan, som endast avser åtgärder för fastighetsfideikommissens förvandling till penningfideikommiss, måste den sistnämnda synpunkten tillerkännas avgörande betydelse.»

Efter att hava erinrat om de möjligheter, som enligt förordningen den 3 april 1810 förefinnas att vinna ändring i bestående fideikommissstiftelser, anförde riksdagen vidare:

»Ett bifall till den nu gjorde framställningen måste således anses innebära en utveckling av ett redan genom 1810 års förordning godtaget förfaringsätt och med stöd av densamma senare utbildad praxis. Särskilt finner sig riksdagen tilltalad av den möjlighet, som förslaget bereder en fideikommissarie att avyttra delar av större fideikommissgods, varigenom han kan sättas i stånd att på ett mera intensivt och ekonomiskt sätt bruka den egendom, vanligen huvudgården, som av honom behålles. I betraktande härav har riksdagen ansett sig böra biträda motionärens yrkande på lagbestämmelser i av honom angivet syfte. Emellertid har det synts riksdagen, att dessa endast böra avse fideikommitterad lantfastighet. Något behov av att medgiva försäljning av fideikommisssegendom, bestående av stadsfastighet, har ej synts riksdagen föreligga. Till föremål för övervägande böra naturligen göras såväl de närmare villkor, under vilka försäljning av fideikommissfastighet må äga rum och inflytande köpeskillingar böra förvaltas, som ock, vilka särskilda bestämmelser må erfordras för tryggande av tredje mans rätt vid försäljningen. Tillbörlig hänsyn torde böra tagas till de skäl, som slakten kan hava att i ärendet anföra.»

Det må tilläggas, att lagutskottet i utlåtande nr 8 lika med motionären funnit de förslagna bestämmelserna böra avse både stads- och lantfastigheter. Andra kammaren godkände utskottets utlåtande i denna del, varemot första kammaren, i anslutning till en inom utskottet anmäld reservation, fann, att de ifrågasatta lagbestämmelserna endast borde avse fastighet å landet och att tillstånd borde medgivas att placera köpeskillingen för försåld fideikommissjord i stadsfastighet. Kamrarnas skiljaktiga beslut sammanjämkades, jämlikt lagutskottets i memorial nr 13 avgivna förslag, sålunda, att andra kammaren frånträdde sitt beslut, i vad det avsåg stadsfastighet, samt första kammaren sitt beslut, att influen köpeskillning för försåld lantfastighet, som utgjorde fideikommiss, skulle kunna förvandlas till fideikommiss i stadsfastighet.

1914 års senare riksdag anhöll i skrivelse den 22 september 1914, nr 279, att Kungl. Maj:t täcktes, efter verkställd utredning rörande de i riket bestående fideikommissstiftelser i såväl fast som lös egendom, taga under övervägande, dels på vilka villkor bestående fideikommissstiftelser måtte, där ej särskild anledning till undantag föreläge, kunna upphävas dels ock huruvida och på vad sätt bestämmelser, innefattande förbud mot instiftande av nya fideikommiss i lös egendom, måtte kunna meddelas, samt därefter för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

1914 års B-
riksdags
skrivelse
nr 279.

Denna framställning motiverades av riksdagen på följande sätt:

»Vid innevarande riksdag har av enskild motionär hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t anhålla, det Eders Kungl. Maj:t, efter verkställd utredning rörande i riket bestående familjefideikommissstiftelser i såväl fast som lös egendom, täcktes låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till bestämmelser dels innefattande förbud mot instiftande av nya fideikommiss i lös egendom, dels ock innebärande ett upphävande av samtliga befintliga familjefideikommissstiftelser samt ordnande av rättsförhållandena vid siste innehavarens död.

Det är utom allt tvivel, att fideikommissinstitutionen icke uppbäres av den moderna åskådningen. För denna åskådning innebär det något stötande, att besittningen av jorden skall vara på visst sätt för all framtid reglerad genom ett enskilt förordnande, i allmänhet tillkommet utan någon hänsyn till intressen och förhållanden, vilka skulle kunna giva berättigande åt dess fortbestånd. Ej sällan innehålla fideikommissstiftelseurkunderna stadganden och villkor, som icke blott förekomma fullkomligt godtyckliga och meningslösa, utan även kunna vara skadliga för dem, till vilkas fördel själva förordnandet gjorts, och för det allmänna. Det må erinras om, hurusom familjefideikommissier inrättats under villkor, att fideikommissarien skulle viss tid av året uppehålla sig på fideikommissegendomen, att han skulle leva ogift eller icke finge bekläda något statens ämbete. Fideikommiss hava även gjorts, vilkas innehavare varit ålagda att använda godsets avkastning eller viss del därav till egendomens förökande under enahanda fideikommissvillkor. Vad ett förordnande som det sist omnämnda, om det finge realiserats, skulle innebära, ligger i öppen dag.

Erfarenheterna om fideikommissinstitutionens verkningar och de i nyare tid med allt större skärpa framträdande kraven på ett intensivt tillgodogörande av jordens avkastningsmöjligheter visa även otvetydigt, att nämnda institution står i strid mot de syften, som nationalekonomiskt och socialt alltmera framträtt såsom eftersträvansvärda. Det är uppenbart, att en alltför stor fastighet i en

enda innehavares hand måste lämna mindre avkastning, än om den är fördelad mellan flera ägare. Vid brukandet av en stor lantegendom lämnas enligt sakens natur ofta i fastigheten liggande förvärvsmöjligheter obegagnade, vilka tillgodogöras vid det s. k. mindre jordbruket. Fideikommissegendomarna, som oftast äro av mera betydande omfattning, erfordra även för en rationell skötsel ett stort rörelsekapital, som ofta icke är till finnas. De svårigheter att av stora jordbruksegendomar erhålla en tillräcklig och skälig avkastning, som sålunda förefinnas, hava även ofta föranlett, att dessa fastigheter, där så kunnat ske, styckats i mindre egendomar eller tomter, som sålts till olika personer. Detta sammanhänger även med strävandena hos skilda klasser att förvärva jord och hem på egen grund. Såväl utomlands som i Sverige har under senare tider egnahemsrörelsen varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet och understöd, och ett därmed i social betydelse jämställt spörsmål är strävandet att bevara ett självägande bondestånd samt, där så ske kan, befordra uppkomsten av en jordägande befolkning. För denna den moderna utvecklingens riktning mot den fasta egendomens delning på allt flera händer ställer sig fideikommissstiftelsernas befintlighet bestämt och i vårt land — varest familjefideikommissstiftelserna omfatta en icke ringa del av all rikets jordbruksfastighet — ej obetydligt hindrande.

Fastighets egenskap av fideikommiss har ock stundom föranlett dess innehavare att bruka egendomen på sådant sätt, att den på kort tid lämnat största möjliga avkastning, som kunnat bilda ett till fördelning mellan fideikommissariens övriga arvingar tillgängligt kapital, utan att hänsyn därvid tagits till egendomens framtida bestånd. Stundom har grov misshållning med dylik egendom ägt rum under fardagstiden, då en avliden fideikommissaries stärbhusdelägare sökt bereda sig största möjliga fördel av densamma, innan den skulle av ny fideikommissarie tillträdas. De skäl, som även av dem, vilka anse familjefideikommissstiftelser i och för sig otidsenliga och olämpliga, icke sällan anföras mot upphävande av *bestående* sådana stiftelser, äro av övervägande rent juridisk art. I främsta rummet har sålunda mot förslag av sistberörda innebörd invänts, att vad som tillkommit under skydd av bestående lag icke får rubbas. Men enligt riksdagens uppfattning beror denna invändning, även om frågan skärskådas från enbart formellt juridisk synpunkt och om familjefideikommissstiftelsen betraktas såsom ett rent privaträttsligt institut, på en missuppfattning. Det torde nämligen icke av någon bestridas, att en civillag kan upphävas, då dess bestämmelser äro föråldrade. Ett sådant upphävande bör dock naturligen icke utan nödtvång få retroaktiv verkan. I förevarande fall är något sådant icke heller ifrågasatt. De vid tiden för ett upphävande av familjefideikommissen levande fideikommissariernas rätt måste givetvis lämnas oförkränkt. De vid nämnda tidpunkt levande personer åter, som endast hava en eventuell rätt till fideikommissegendomen, d. v. s. för vilka föreligger möjlighet att komma i besittning därav, kunna icke anses, juridiskt taget, kränkta genom en lagstiftning, vilken upphäver en rättighet, som de för sin del ej ännu förvärvat. Att beträffande familjefideikommissstiftelserna vidtagna en sådan förändring som den ifrågavarande läser icke innefatta en större omstörtning eller ett svårare avvikande från hävdvunna rättsbegrepp än vad år 1845 i vårt land ägde rum, då vid den tiden levande broder berövades sin större rätt framför syster i därefter fallande arv.

Det enda, som då skulle med avseende å fideikommissstiftelsernas upphävande kvarstå såsom föremål för någon betänksamhet, vore det därigenom skeende åsidosättandet av den persons vilja, som en gång instiftat fideikommisset. Därom torde dock all rättsvetenskap vara ense, att en rättskränkning endast kan tillfogas en person, som i det närvarande innehar och uppbär själva rättigheten. De, som gått ur tiden, hava inga grundade anspråk, att deras

uppfattning av vad fordom kan hava varit riktigt och av förhållandena påkallat skall gälla såsom oföränderlig lag för kommande tider med annat åskådningssätt och andra behov.

Ett fideikommiss är, såsom ovan anförts, med hänsyn till de regler, som gälla för dess bildande, ett arvsrättsligt institut. Men i anseende till sin faktiska gestaltning och sina verkningar kan detta institut åtminstone i viss mån betraktas även såsom en stiftelse i detta ords juridiska bemärkelse. En stiftelse anses i allmänhet uppkomma därigenom, att egendom överlåtes att stadigvarande förvaltas för främjande av lovligt särskilt ändamål. I stiftelsebegreppet ligger ingenting, som hindrar, att stiftelser kunna upprättas jämväl för annat ändamål än ett i egentlig mening allmännyttigt syfte, och de kunna således avse endast medlemmar av viss släkt eller vissa släkter och åsyfta tillgodoseende av rent enskilda intressen utan betydelse för det allmänna. Men en stiftelse är emellertid alltid också en i viss mån allmän inrättning och måste av denna anledning i vida högre grad än de enskildes inbördes rättsförhållanden vara underkastad det allmännas överseende och kontroll. Sedan lång tid tillbaka har det därför — utan att, då ännu icke en allmän lagstiftning om stiftelser kommit till stånd, uttrycklig bestämmelse härom finnes — varit en på sakens natur grundad praxis, att Eders Kungl. Maj:t på administrativ väg meddelat ändringar i de av enskilde till allmänna ändamål gjorda stiftelser, då vad i stiftelseurkunderna föreskrivits befunnits otillämpligt eller föråldrat, samt medelst tilläggsbestämmelser utfyllt luckor i sådana urkunder. Till stiftelsens begrepp och natur hör även, att densamma kan förklaras hava upphört, då den icke längre motsvaras av något förnuftigt ändamål, eller det ändamål, varför den bildats, blivit omöjligt att ernå.

Såsom av det ovan anförda framgår, är dock frågan om upphävande av fideikommissstiftelser i fast egendom icke blott en teoretiskt juridisk fråga, utan även en viktig praktisk och social angelägenhet. Och denna senare hänsyn måste också tillerkännas ett betydande inflytande vid avgörandet.

Riksdagen finner sålunda icke från någon synpunkt befogad invändning kunna göras mot att omsider giva förevarande fråga sin slutgiltiga lösning i den av motionären angivna riktningen. För envar bör det stå klart, att detta spörsmål hör till dem, som icke kunna avvisas, utan måste återkomma, till dess detsamma vunnit det fulla beaktande, som ensamt överensstämmer med en nyare tids krav.

Man bör emellertid enligt riksdagens mening se till, om man icke, för den händelse ett upphävande av dessa stiftelser genomföres, genom en sådan åtgärd ointetgör en till äventyrs förefintlig god och fördelaktig verkan av fideikommissinstitutionen. Riksdagen får i detta hänseende erinra därom att de skogar, som finnas å fideikommissegendomar, ofta äro av betydande omfattning och att desamma otvivelaktigt i flera fall undgått att bliva skövlade därigenom, att dessa egendomar icke kunnat försäljas eller styckas samt innehafva av personer, vilka i sin egenskap av fideikommissarier ansett tillbörligt och angeläget att icke genom avverkning minska det till egendomarna hörande skogskapitalet. Å andra sidan har hitintills också ofta inträffat, att en fideikommissarie av olika anledningar alldeles skövat skogen, oaktat ett dylikt förfogande över skogen stått i strid med själva fideikommissstiftelsens ändamål, som ju är, att innehavaren av fideikommisset endast skall åtnjuta egendomens avkastning samt fideikommisskapitalet med vad därtill hörer ograverat bevaras åt alla fideikommissarier. Med hänsyn härtill anhöll även 1903 års riksdag, att Eders Kungl. Maj:t måtte låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lagbestämmelser i syfte att förekomma, att de till fideikommissegendomar hörande skogar utsattes för sådan behandling, att därigenom skogskapitalets fortfarande avkastningsförmåga äventyrades. Man ansåg

följaktligen med avseende å dessa skogar egendomarnas egenskap av fideikommiss utgöra en särskild anledning att stadga ett uthålligt bruk av skogarna. Riksdagen framhöll även, hurusom särskilt i vissa delar av vårt land, exempelvis Skåne, fideikommisskogarna egentligen vore de enda skogar av någon betydelse, som funnes, och att det vid sådant förhållande vore tydligt, att för dessa landsdelar fideikommisskogarnas oförminskade bibehållande och rationella vård vore av den största betydelse.

För vår tids uppfattning står det synnerligen klart, att en god hushållning med landets skogar är en utomordentligt viktig nationell angelägenhet. Riksdagen vill därför endast i detta sammanhang framhålla önskvärdheten av att, om familjefideikommissstiftelser i fast egendom avskaffas, för dessa egendomars skogar samtidigt påbjudes en ordnad hushållning under offentlig kontroll eller att, om 1903 års riksdags berörda framställning skulle hava föranlett någon åtgärd i denna riktning, innan ett sådant upphävande av fideikommissinstitutionen beträffande fastigheter äger rum, sistberörda åtgärd icke må medföra ett avskaffande av en redan å nu ifrågavarande skogar anordnad ordentlig hushållning.

Sedan förevarande spörsmål vid flera föregående tillfällen varit föremål för riksdagens behandling, beslöt 1909 års riksdag, efter sammanjämkning av kamrarnas skiljaktiga beslut, att i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t anhålla, det Eders Kungl. Maj:t ville låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lagbestämmelser, på vilka villkor lantfastighet, som utgjorde fideikommiss, skulle kunna av innehavaren helt eller delvis säljas mot det att köpeskillingen i stället sattes såsom fideikommiss. Detta riksdagens beslut anmäldes hos Eders Kungl. Maj:t genom skrivelse den 16 mars 1909.

Med den ståndpunkt, riksdagen enligt vad av det ovan anförda framgår principiellt intager i frågan, kan det medlingsförslag, som vid 1909 års riksdag slutligen vann båda kamrarnas godkännande, tydligen icke anses innefatta en tillfredsställande eller än mindre en slutgiltig lösning. Då 1909 års riksdagsskrivelse, oaktat den långvariga förberedelse, ärendet tidigare undergått inom riksdagen, ännu icke föranlett något förslag till riksdagen, synes anledning föreligga till frågans förnyade upptagande; och har riksdagen härvid, i anslutning till motionärens framställning, ansett sig böra hos Eders Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i syfte att den nuvarande fideikommissinstitutionen måtte i huvudsak upphävas.

De grunder av såväl rättslig som statsekonomisk natur, vilka äro bestämmande för riksdagens sålunda uttalade ståndpunkt, hänföra sig uppenbarligen i övervägande grad till fideikommissstiftelser i fast egendom. Beträffande dylika stiftelser i lös egendom synes förhållandet däremot i viss mån vara ett annat. Såvitt riksdagen har sig bekant, saknas för närvarande utredning angående den omfattning, i vilken lös egendom erhållit fideikommissnatur, och angående de olika ändamål, för vilka sådana stiftelser tillkommit. Erfarenheten har emellertid givit vid handen, att denna institution understundom kunnat främja en uppgift av allmän och kulturell betydelse, såsom då samlingar av historiskt, konstnärligt eller vetenskapligt värde kunnat under en lång tidsföljd sammanhållas och bevaras från skingring därigenom, att egendomen erhållit egenskap av fideikommiss. Då det otvivelaktigt måste anses synnerligen önskvärt, att liknande stiftelser icke för framtiden omintetgöras, synes vid en blivande utredning rörande fideikommissinstitutionens upphävande särskild uppmärksamhet böra ägnas åt nu berörda förhållande.»

*Envoyén
A. Ehrensvärd
s förslag till lag*

I anledning av 1914 års riksdagsskrivelse uppdrog Kungl. Maj:t åt envoyén *Albert Ehrensvärd* att verkställa den av riksdagen begärda utredningen. Denna utredning hann icke slutföras, dock avlämnade Ehrensvärd år 1919, förutom

vissa specialutredningar m. m., ett förslag till lag om fideikommissstiftelsers upplösning. I detta förslag meddelades, bland annat, följande bestämmelser.

om fideikommissstiftelsers upplösning.

Samtliga fideikommissstiftelser i riket, såvitt de avse fast egendom eller kapital, skola på det sätt bringas till upphörande, att när vid fideikommissinnehavares frånfälle den person, till vilken egendomen jämlikt fideikommissbrevets bestämmelse skulle övergå, är född efter utgången av visst i lagförslaget angivet år, egendomen i den ordning i förslaget stadgas skall fördelas mellan den avlidne innehavarens arvingar såsom om densamma varit hans enskilda egendom.

Där i fideikommissbrev någon förpliktelse ålagts fideikommissrättens innehavare, skall Konungen, samtidigt med att fideikommissrätten upphäves, förordna, huru därmed skall förfaras för framtiden, där ej godvillig överenskommelse därom träffas mellan ägaren av den förutvarande fideikommiss-egendomen och den, till förmån för vilken förpliktelsen gäller. Om någon genom föreskrift i fideikommissbrev fått sig tillerkänd fordran mot den, som blivit ägare till den förutvarande fideikommiss-egendomen, skall angående den fordran gälla vad angående ogulden köpeskilling för fast egendom är stadgat, där ej annan överenskommelse kan träffas mellan vederbörande.

Med vissa i lagförslaget angivna inskränkningar skall envar fideikommissinnehavare äga att med Konungens tillstånd försälja till fideikommisset hörande fast egendom.

En försäljning av samtliga till en fideikommissstiftelse hörande fastigheter å landet skall ej få ske, därest icke på grund av fastigheternas skuldsättning eller svårighet att erhålla nödigt rörelsekapital desamma icke lämpligen kunna med bibehållande av deras fideikommissnatur skötas eller utnyttjas. Ej heller skall å landet fastighet, som är att anse såsom huvudgård, få försäljas, så framt icke till en och samma fideikommissstiftelse jämväl hör annan fastighet, som även är att anse såsom en självständig huvudgård eller omständigheterna äro sådana som ovan i föregående punkt är sagt. Vad sålunda föreslagits skall ej utgöra hinder för fränsäljande av mindre avsöndringar från huvudgården. Om det med hänsyn till ett skogsområdes läge, beskaffenhet eller storlek prövas synnerligen önskvärt, att detsamma fortfarande bibehålles odelat, skall detsamma ej få försäljas till enskild person eller bolag, för såvitt icke, enligt vad förut sagts, skäl för avyttrande av fastighetsfideikommiss i dess helhet föreligga eller skogen är av jämförelsevis mindre omfattning samt densamma icke lämpligen kan fränskiljas inägojord, som till enskild ägo försäljes eller eljest anses nödig för sådan jords brukande.

Köpeskillingen för försäld fideikommissfastighet skall efter avdrag av gäld, för vilken egendomen svarar, förvaltas såsom fideikommisskapital enligt i lagförslaget närmare angivna regler, intill dess fideikommissstiftelsen upphäves.

Slutligen meddelas i lagförslaget särskilda bestämmelser rörande till fideikommissstiftelse hörande konstsamlingar m. m. ävensom om fideikommisskogars skötsel samt om åtgärder för deras bestånd jämväl efter fideikommissstiftelsens upphävande. Dessutom föreslås en del specialbestämmelser rörande vissa familjestiftelser.

Jordkommissionens principutlåtande i fideikommissfrågan.

När sedermera *jordkommissionen* tillsattes, erhöll den, bland annat, i uppdrag att slutföra den av riksdagen begärda utredningen i fideikommissfrågan. Då kommissionens arbete år 1923 avbröts, förelåg ännu icke något utarbetat förslag i ämnet utan endast ett principutlåtande jämte vissa andra förarbeten. Detta principutlåtande, vilket ingår i del VI av kommissionens betänkande, innehåller, bland annat, följande.

Kommissionen förordar till en början att, för vinnande av tid och snart gagn av fideikommissjorden, en särskild lagstiftning redan nu må antagas, som medger jordens försäljning och låter fideikommissnaturen tills vidare och intill dess annorlunda kan vara bestämt övergå å löseskillingen. För den händelse det emellertid anses önskligt att redan nu upphäva även fideikommiss i lösegendom och förbjuda nyas tillkomst åtminstone genom försäljning av fideikommissjord, förordar kommissionen, att man principiellt förklarar, att all förefintlig fideikommisssegendom skall på angivna villkor ikläda sig naturen av fri egendom i den nuvarande fideikommissariens hand, samt att så även skall bliva förhållandet med de löseskillingar eller andra kapital, som uppkommit eller uppkomma genom fideikommissjords försäljning eller eljest jämte fastighet ingå uti en fideikommissstiftelse. Däremot finner kommissionen det av Ehrensvärd förordade systemet icke böra komma i tillämpning, enligt vilket fideikommisset fortfarande skall äga bestånd, så länge ännu någon vid lagens ikraftträdande född ättling kvarlever, vilken enligt fideikommissbrevet eventuellt kunnat bliva innehavare av fastigheten.

Vad härefter angår dispositionen av den från fideikommissbandet frigjorda jorden, föreslår kommissionen åtskilliga bestämmelser till förhindrande av att jorden utkastas i spekulationsmarknaden. Beträffande vissa mindre arrendejordbruk skall möjlighet öppnas för arrendatorn att enligt särskilda bestämmelser tillösa sig jorden. Därest annat arrendejordbruk säljes till annan än brukaren, skall åter både arrendatorn och staten tillerkännas förköpsrätt, med företrädesrätt dock för arrendatorn, därest han väl vårdat egendomen och fortfarande kan anses komma att göra det samt han tillika innehaft arrendet så pass länge, exempelvis åtminstone ett helt år, att något omdöme i berörda hänseende kan fällas.

Vill arrendatorn ej inlösa fastigheten eller uppfyller han icke nyssnämnda villkor, skall förköpsrätten tillkomma staten. Kommissionen anser emellertid, att ett undantag härifrån bör ifrågasättas. Har försäljningen nämligen skett till någon fideikommissariens bröstarvinge och kan det antagas, att denne kommer att med skicklighet ägna sig åt jordbruket och icke förvärvar fastigheten i spekulationssyfte, bör någon förköpsrätt ej ifrågakomma för staten och icke ens för arrendatorn, såvida den senare eller hans företrädare icke i sammanlagt minst femton år brukat fastigheten.

Vad sålunda föreslagits skall dock icke gälla fideikommissens huvudgårdar. Beträffande dessa skall nämligen endast staten och icke därjämte arrendatorn äga förköpsrätt. Från denna statens förköpsrätt bör undantag göras, när den siste fideikommissarien överlåter jorden till någon, som enligt fideikommiss-

brevet skulle eventuellt kunnat bliva berättigad till fideikommissets övertagande.

Anspråk på förköpsrätt bör göras gällande inom viss kortare tid. När förköpsrätt skall äga rum, bör betalningen erläggas med den avtalade köpeskillingen, därest den kan anses skälig. Förmenar den förköpsberättigade, att priset blivit för högt satt, skall han äga lösa till sig fastigheten efter sakkunnig värdering.

För den händelse staten ej vill begagna sig av sin förköpsrätt eller, enligt de ovan återgivna bestämmelserna, ej äger utöva densamma, skall dock, till förekommande av jordocker och annat otjänligt förfogande över jorden, statsmaktens godkännande fordras för en giltig försäljning.

Av den köpeskillning, fideikommissarien erhåller, skall han vara pliktig att avstå 20 % till staten för beredande av medel till förvärv av jord för mindre jordbruk. Denna avgift skall utgöra vederlag för den förmån, fideikommissarien beredes därigenom, att han i stället för en egendom, som han icke fick avyttra, erhåller en fastighet, vilken han äger avyttra till marknadsvärdet. Avgiften skall, därest, såsom kommissionen i första hand föreslagit, köpeskillingen tills vidare skall äga karaktären av fideikommisskapital, uttagas först då detta kapital en gång i framtiden befrias från fideikommissbandet.

Sådan avgift skall uttagas även vid upplösningen av bestående penningfideikommiss, vilka uppkommit ur fastighetsfideikommiss, även om vid penningfideikommissets uppkomst avgiftsplikt icke varit stadgad.

Vid fideikommissens upplösning skall vidare viss del av det utav fideikommissarien övertagna värdet tilldelas de två närmaste successorerna i fideikommissrätten såsom ersättning för deras förlust av eventuell rätt till fideikommisset.

Slutligen föreslår kommissionen åtskilliga åtgärder i syfte att bevara mangårdarna, särskilt de gamla slotten, jämte omgivande trädgårdar och parkanläggningar från förfall. Sålunda skall vid prövningen av försäljningar nogga tillses, att köparen är en person, som önskar och har förmåga att vidmakthålla kulturminnesmärkena. En annan av kommissionen förordad åtgärd är den, att skyldighet skall stadgas att vid försäljning av arrendegårdar i fall av behov avsätta en del av köpeskillingen till huvudbyggnadens underhåll. Vidare hänvisar kommissionen till den förköpsrätt, som enligt det ovan anförda i vissa fall skall tillkomma staten.

Särskilda bestämmelser föreslås för det fall, att en huvudgård bibehållits i släkten eller övergått till någon, vars person ansetts innebära tillräcklig garanti mot missbruk, men att därefter innehavaren låter anläggningen förfalla på ett sådant sätt, att dess bestånd äventyras eller mycket stora kostnader skulle erfordras för dess återställande i ett värdigt skick. För sådant fall bör, enligt kommissionen, i lagen staten eller kommunen berättigas inlösa egendomen i dess helhet eller åtminstone huvudbyggnaden med den omgivning, som kan anses ur historisk och estetisk synpunkt böra bevaras vid densamma. Kommun skall dock icke medgivas att övertaga egendomen eller dess huvudgård med mindre garanti föreligger, att de användas för ett värdigt ändamål och hållas

vid makt. Skulle därefter kommun brista i något av dessa avseenden, bör staten även för en sådan händelse förbehållas inlösningsrätt efter värdering.

Vid begagnande av en inlösningsrätt, enligt vad ovan sagts, må, enligt kommissionen, inlösningsbeloppet ej överstiga, vad anläggningen med hänsyn till den nytta, den medfört för siste innehavaren, kan uppskattas, och bör därvid även tagas hänsyn till de kostnader, byggnadens underhåll i värdigt skick pålägger den, som övertagit densamma.

Särskilda
yttranden
inom jord-
kommissionen.

Vid detta principutlåtande hava flera ledamöter fogat särskilda yttranden.

Enligt herr *Lindhagens* reservation bör den förutnämnda avgiften till staten vid försäljning av fideikommissegendom utgå redan vid försäljningen, även om köpeskillingen antar karaktär av fideikommisskapital. Vidare bör enligt denne reservant skyldighet stadgas att vid påfordran mot ersättning avstå en viss del av den avlösta fideikommissjorden till staten för bildande av nya jordbruk. Slutligen förordar reservanten, i syfte att påskynda fideikommissens avveckling, att en årlig avgift av 1 % av fastighetens värde skall erläggas till statsverket, där ej inom de närmaste åren efter den föreslagna lagstiftningens ikraftträdande fideikommisset övergått till fri egendom därigenom att fideikommissarien tillhandahållit staten och successorerna vad som lagen uppställer såsom betingelse därför.

Herrar *Ehrenborg* och *Jansson* i Edsbäcken förklara i särskilt yttrande till en början, att enligt deras mening det riktigaste är, att efter ikraftträdandet av den lag, varigenom fideikommissinstitutionen skall avskaffas, fideikommissuccessionen rättas enligt bestämmelserna i 16 kap. 1 § ärvdabalken så, att den, som vid nämnda tidpunkt såsom fideikommissarie innehar egendomen, fortsätter därmed, men att egendomen i den enligt fideikommissbrevet närmast successionsberättigades hand ikläder sig egenskapen av arvejord, varmed i allt efter allmän lag förhållas.

Vidare taga dessa reservanter avstånd från tanken, att staten i samband med fideikommissens upphävande skulle betinga sig särskild rätt till jord eller annat.

Beträffande ordningen för fastighetsfideikommissens avveckling ansluta sig reservanterna till den uppfattningen, att denna avveckling bör ske på det sätt, att fastighetsfideikommissen förvandlas till penningfideikommiss. I sådant hänseende föreslå de, att fideikommissarierna skola äga att med Konungens tillstånd försälja fideikommissens undergårdar. Försäljning bör i regel endast medgivas, om den sker till brukaren och köpeskillingen kan anses vara skäligen såväl ur fideikommissets som ur brukarens synpunkt. En fastighets egenskap av fideikommiss bör även i övriga avseenden ej utgöra hinder för att den sociala jordlagstiftningen vinner tillämpning å fastigheten.

Med de skiljaktigheter, som framgå av det ovan sagda, ansluta sig dessa reservanter till det av Ehrensvärd framlagda förslaget, såvitt detsamma avser frågor, som ingått i jordkommissionens uppdrag.

Herrar *Wohlin* och *Olsson* i Kullenbergstorp anföra i särskilt yttrande, att någon konfiskation i en eller annan form av fideikommissedomar eller delar av deras värde ej bör ifrågakomma. Reservanterna ansluta sig i princip till en anordning, varigenom en förvandling av fastighetsfideikommiss till penning-

fideikommiss underlättas, men anlägga härvid olika synpunkter, alltefter som fråga är om fideikommissens huvudgårdar eller underlydande gårdar. Enligt reservanternas mening bör den fortsatta utredningen av fideikommissfrågan inriktas på lagändringar, som främja fideikommissarrendatorernas överförande till självägande jordbrukare inom de gränser och med de förbehåll, som påkallas av hänsynen till huvudegendomarna, medan dessa sistnämndas fideikommisskaraktär i lämplig utsträckning allt framgent bör bibehållas.

I avgivna yttranden över jordkommissionens betänkanden hava flertalet länsstyrelser, lantbruksstyrelsen och vissa hushållningssällskap även berört fideikommissfrågan.

I de flesta yttranden förordas lagstiftningsåtgärder för fastighetsfideikommissens befriande från fideikommissbandet (länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Kristianstads, Malmöhus och Hallands län, lantbruksstyrelsen samt hushållningssällskapen i Södermanlands och Jönköpings län).

Däremot förklarar länsstyrelsen i Gävleborgs län — under betonande, att den anser sig böra betrakta fideikommissfrågan uteslutande ur jordpolitiska, sociala synpunkter — att den icke finner några särskilda åtgärder till fideikommissens upphävande ur förenämnda synpunkter påkallade. Länsstyrelsen i Kronobergs län finner, att den av jordkommissionen förebragta utredningen icke gjort fideikommissfrågan utan vidare mogen för lösning ens ur de sociala och ekonomiska synpunkter, som kommissionen haft att särskilt beakta. För ett närmare omdöme i frågan överhuvud synes det denna länsstyrelse, att närmare utredning i övriga vederbörliga hänseenden bör avvaktas. Västmanlands läns hushållningssällskap slutligen förklarar, att något socialt behov icke förefinnes av fideikommissens utstyckning.

I vissa av de avgivna yttrandena betonas, att olika synpunkter böra anläggas, allt efter som fråga är om fideikommissens huvudgårdar eller de därunder lydande arrendegårdarna. Sålunda förklarar länsstyrelsen i Älvsborgs län; att den i huvudsak ansluter sig till den av herrar Wohlin och Olsson avgivna reservationen och att för länsstyrelsen det centrala i fideikommissfrågan blir, huru på lagstiftningens väg undergårdarnas avlösning lämpligen kan befordras. Södermanlands läns hushållningssällskap anser, att vissa jordpolitiska skäl tala för att försäljning av fideikommissens arrendegårdar bör tillåtas, men finner i fråga om huvudgårdarna de av herrar Wohlin och Olsson anförda synpunkterna vara värda ett visst beaktande, och länsstyrelsen i Stockholms län förklarar, att vid fideikommissfrågans lösning de av herrar Ehrenborg och Jansson lämnade anvisningarna böra läggas till grund under beaktande även av de av herrar Wohlin och Olsson framförda synpunkterna. Lantbruksstyrelsen slutligen uttalar sig för att tillstånd att försälja fideikommiss tillhörande jordbruk bör göras beroende av Kungl. Maj:ts medgivande för varje särskilt fall, men finner däremot en lagstiftning, som kunde bidra att underlätta en försäljning av helt fideikommiss med tillhörande arrendegårdar, icke vara önskvärd. Där från fideikommissariens sida fråga väckts om förvandling av ett

*Yttranden
över jord-
kommissio-
nens prin-
ciputlåt-
ande.*

jordbruksfideikommiss i dess helhet till penningfideikommiss, finner lantbruksstyrelsen jordkommissionens förslag till förköpsrätt för staten under lämpliga villkor väl värt beaktande.

Vad härefter angår tillvägagångssättet vid fastighetsfideikommissens avveckling, anser länsstyrelsen i Hallands län tillräckliga skäl icke föreligga att för närvarande genom lagstiftning tvångsvis upphäva dessa fideikommiss. De syften, man med en sådan åtgärd vill vinna, synas länsstyrelsen på ett mera mjukt men dock effektivt sätt kunna ernås, om det nu genom lag medges, att fastigheterna få försäljas och fideikommissnaturen överflyttas på köpeskillingen. Östergötlands läns hushållningssällskap uttalar sig i fråga om den av jordkommissionen förordade tvångsavlösningen av utarrenderad fideikommissjord därhän, att knappast några behov föreligga, vilka påkalla en dylik mer eller mindre forcerad tvångsavlösning.

Vidare betonas i vissa yttranden, att vid fideikommissens avveckling bör tillses, att kulturella, historiska och estetiska värden såvitt möjligt skyddas och bevaras (länsstyrelserna i Östergötlands och Älvsborgs län samt hushållningssällskapen i Östergötlands och Södermanlands län) och att de på många håll förefintliga värdefulla skogstillgångarna icke utlämnas till den allmänna spekulationen (Östergötlands läns hushållningssällskap).

Jordkommissionens förslag att staten vid försäljning av fideikommiss skulle göra anspråk på del i köpeskillingen röner gensägelse i åtskilliga yttranden (länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Kalmar, Hallands och Älvsborgs län samt hushållningssällskapen i Östergötlands och Södermanlands län). Där emot förklarar sig Jönköpings läns hushållningssällskap ej hava något att erinra mot principen, att viss del av lösensumman skall avstås till staten.

Länsstyrelsen i Stockholms län finner, med hänsyn till de svenska fideikommissens uppkomst, förköpsrätt för staten sakna varje hållbar grund samt att en indragning av en del av köpesumman till staten vore rättsvidrig konfiskation, samt grundar bland annat på de av jordkommissionen i sådant hänseende förordade bestämmelserna det omdömet, att ett förslag till fideikommissstiftelsernas upphävande på grundval av kommissionens principutlåtande är utslutet.

Slutligen förklara länsstyrelserna i Jönköpings och Malmöhus län, i anslutning till det av Ehrensvärd utarbetade lagförslaget, att ett upphävande av en fideikommissstiftelse icke bör få ske till förfång för den, som, född före ikraftträdandet av den ifrågasatta lagstiftningen, skulle i händelse av fideikommissariens frånfälle erhålla fideikommisset.

Utskottet. Såsom ovan framhållits, har riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 22 september 1914 uttalat sig för bestående fideikommissstiftelsers upphävande och förbud mot stiftande av nya fideikommiss i lös egendom. De skäl, som i berörda riksdagsskrivelse härför anförts, äga enligt utskottets mening allt fortfarande full giltighet.

Ehuru sålunda en avveckling av själva fideikommissinstitutionen framstår såsom önskvärd, kan utskottet dock icke förorda, att riksdagen nu gör förnyad

framställning till Kungl. Maj:t om åtgärder av denna räckvidd. För närvarande pågå nämligen inom lagberedningen arbeten för en reformering av arvsrätten, och enligt lagberedningens arbetsplan skall därefter testamentsrätten upptagas till behandling. Därest de testamentsrättsliga spörsmål, som hänföra sig till fideikommissstiftelserna, redan nu upptoges till behandling, skulle en rubbning i arbetsplanen uppstå, vilken enligt utskottets förmenande icke bör ifrågasättas.

Vid sidan av de testamentsrättsliga spörsmålen möta emellertid i fråga om fideikommissstiftelser i fast egendom jordpolitiska spörsmål av största vikt. Jordens frigörande från fideikommissbandet i syfte att bättre utnyttja dess avkastningsmöjligheter och bereda utkomst och boningsplatser för ett större antal samhällsmedlemmar, utgör ett önskemål, åt vilket riksdagen redan år 1909 i skrivelse till Kungl. Maj:t givit uttryck. Ehuru åtskilliga förarbeten för en sådan reform blivit verkställda, väntar denna fråga dock fortfarande på sin lösning.

Inslår man på den i 1909 års riksdagsskrivelse anvisade vägen, och medger man sålunda fastighetsfideikommissens förvandling till penningfideikommiss, kan den jordpolitiska frågan lösas oberoende av den testamentsrättsliga. Med hänsyn till den långa tid, som förflutit, sedan riksdagen första gången gjorde framställning i ämnet, och då en fullständig lösning av fideikommissfrågan ännu torde dröja flera år, synes det vara väl motiverat, om man nu begagnar denna utväg till vinnande av en provisorisk lösning. Häremot synas vägende betänkligheter desto mindre kunna göras gällande, som jordfrågans utbrytande till självständig behandling uppenbarligen är ägnat att underlätta det slutliga avgörandet av frågan om själva fideikommissstiftelsernas upphävande.

Starkast göra sig skälen för en provisorisk lösning av fideikommissfrågan gällande med avseende å lantfastigheterna. Fideikommissjordens tillgodogörande för bildandet av självständiga jordbruk och egna hem är ett önskemål, vars förverkligande ej längre synes böra uppskjutas. Mindre trängande torde visserligen behovet av en snar lösning av fideikommissfrågan vara i fråga om stadsfastigheterna. Men då reformens slutmål är fideikommissstiftelsernas upphävande i städerna såväl som på landet, synes det vara befogat, att den provisoriska avvecklingen av fastighetsfideikommissen utsträcker även till städerna.

På frågans nuvarande stadium finner utskottet ej skäl att närmare ingå på de olika spörsmål, som möta vid en avveckling av fastighetsfideikommissen. Under hänvisning i övrigt till vad som anförts i riksdagens förenämnda åren 1909 och 1914 avlätna skrivelser vill utskottet emellertid erinra, att understundom särskilda skäl kunna tala emot att tillstånd meddelas till försäljning av en fideikommissegendom eller viss del därav. Sålunda kunna fall förekomma, då det ur nationalekonomisk synpunkt framstår såsom riktigast, att en större egendom, brukad såsom enhet, bibehålles odelad, och jämväl hänsynen till de kulturella värden, som fideikommissens karaktärsbyggnader jämte parker och samlingar ej sällan representera, mana till varsamhet vid fideikommissens upplösning.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t — med förklarande, att riksdagen fortfarande anser det böra tagas under övervägande, dels på vilka villkor bestående fideikommissstiftelser må, där ej särskild anledning till undantag föreligger, kunna upphävas, dels ock huruvida och på vad sätt bestämmelser, innefattande förbud mot instiftande av nya fideikommiss i lös egendom, må kunna meddelas — anhålla, att Kungl. Maj:t ville efter utredning för riksdagen snarast möjligt framlägga förslag till lagbestämmelser i syfte att fastighet, som utgör fideikommiss, må kunna, där ej särskilda skäl tala däremot, för bildande av nya självständiga jordbruk eller egna hem helt eller delvis säljas mot det att köpeskillingen i stället sättes såsom fideikommiss.

Stockholm den 15 maj 1924.

På första lagutskottets vägnar:

JAKOB PETTERSSON.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:
från första kammaren: herrar *Hederstierna*, *Rogberg*, *Edw. Larson**, *Akerman*, *Olaus Pettersson**, *K. G. Westman*, *Klefbeck* och *Sandegård**;
från andra kammaren: herrar *Pettersson* i Södertälje, *Lindqvist* i Halmstad, *Lindley**, *Nilsson* i Antnäs, *Söderberg*, *Johanson* i Huskvarna, *Billqvist* och *Olsson* i Kalmar*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Hederstierna*, som anført:

»Lagberedningen är för närvarande sysselsatt med uppgörande av förslag till ny ärvdabalk och lärar under nästa år komma att påbörja arbetet med testamentsrätten, därvid tydligen jämväl fideikommissrätten i hela dess vidd kommer att upptagas till behandling. Att under sådana förhållanden anhålla, att en viss del av densamma skall bliva föremål för särskilt förslag, synes ingalunda vara lämpligt, då hela frågan lämpligen bör behandlas på en gång och i ett sammanhang.

På grund härav får jag hemställa,

att förevarande motioner icke måtte till någon åtgärd föranleda.»